

УДК 339.92

Л. Ю. Матвійчук, д.е.н., професор

Л. В. Савош, к.е.н., доцент

О. М. Лютак к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

Методичні підходи щодо оцінки конкурентоспроможності на основі туристично-рекреаційної сфери регіону

У статті розглядаються питання щодо оцінки конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіону. Досліджено ряд методик щодо розрахунку конкурентоспроможності галузі та туристичного продукту. Розроблена власна методика на основі економічної та туристично-рекреаційної складової.

Ключові слова: конкурентоспроможність, туризм, рекреація, туристичний продукт, туристично-рекреаційна складова.

Л. Ю. Матвийчук, Л. В. Савош, Е. Н. Лютак

Методические подходы к оценке конкурентоспособности на основе туристско-рекреационной сферы региона

В статье рассматриваются вопросы оценки конкурентоспособности туристско-рекреационной сферы региона. Исследован ряд методик по расчету конкурентоспособности отрасли и туристического продукта. Разработана собственная методика на основе экономической и туристско-рекреационной составляющей.

Ключевые слова: конкурентоспособность, туризм, рекреация, туристический продукт, туристско-рекреационная составляющая.

L. Matviichuk, L. Savosh, Lutak O.

Methodical approaches to assessment competitiveness based tourism and recreation in the region

Ensuring and improving the competitiveness of regions of the country is impossible without comprehensive analytical study of the conditions and results of operation. Now it is important to study existing methods and models for assessing the competitiveness of the region to further develop methods for its competitiveness. Multifaceted nature of competition leads to a wide range of approaches and indicators to

measure the competitiveness of regions. Together they cover both the vertical and horizontal row objects. The vertical range represented different regions, industries and countries. The horizontal row represents individual products, businesses, activities.

Many techniques are preferred ballroom tend to expert estimates competitiveness of the region. But, in practice, expert scoring inevitably is largely subjective, where each expert subjective approach to identify strengths and weaknesses of the region, so do not give precise evaluation of the region.

In our view the most appropriate for assessing the competitiveness of regions is an integrated approach, according to which the allocation is carried out the key factors that characterize the level of competitiveness of the region, forming a system of diverse indicators are reflected in the integral index of regional competitiveness.

In addition, a valuation technique used by the region's competitiveness and SWOT analysis, which is an important analytical tool to select the optimal strategy and effective management decisions that would ensure a strong and secure position and its competitive advantages. SWOT- analysis underlie the regional development strategy with the influence of external and internal environment. It allows you to identify negative and positive factors affecting the activity of the region as well as the outside and from the inside, helps to assess the opportunities facing the region in the future.

The index of the country's competitiveness in the travel and tourism consists of three sub indexes: legal framework in the field of tourism; travel business environment and infrastructure; human, cultural and natural resources of each country in tourism.

Competitiveness recreation and tourism product is the primary link competitiveness of the tourism industry as a whole. With the formation of the tourism product should consider its consistency as a tourist product is a combination of certain elements of the tourism sector, which are interconnected and form its future competitiveness.

Based on the above stated parameters and their dynamics, the state at the national and local levels should take measures to improve the competitiveness of the tourism and recreation industry. The main objectives are: effective recognition of tourism and recreation as one of the priority sectors of the regional economy. The introduction of the world's proven economic models and mechanisms of successful business and encourage investors.

Key words: competitiveness, tourism, recreation, tourism product, tourism and recreation component.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Забезпечення та підвищення конкурентоспроможності регіонів держави неможливе без комплексного аналітичного дослідження умов та результатів їх функціонування. Окремими завданнями такої оцінки є формування підґрунтя для вибору напрямків забезпечення та підвищення конкурентоспроможності регіону, визначення сукупності узагальнених індикаторів, що дозволить

дати кількісну оцінку динаміки та основних тенденцій у забезпеченні конкурентоспроможності регіону.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Слід зауважити, що в аналізі та оцінці рівня конкурентоспроможності регіону зацікавлені різні суб'єкти господарювання, а саме: інвестори, що бажають вкласти в його розвиток кошти; фінансово-кредитні установи, які можуть надавати кредити для розширення діяльності; конкуренти (регіони), які здійснюють аналогічні види економічної діяльності; органи державного управління для оцінки можливостей та загроз регіону.

Цілі статті. Нині дуже важливим є дослідження існуючих методів та моделей оцінки конкурентоспроможності регіону з метою подальшої розробки методики оцінки його конкурентоспроможності, що дозволяє більш комплексно та системно підійти до вирішення даної проблеми [1, с. 131-132].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Багатогранний характер конкуренції зумовлює широкий діапазон підходів та показників оцінки конкурентоздатності регіонів. У сукупності вони охоплюють як вертикальний, так і горизонтальний ряд об'єктів. Вертикальний ряд представлений окремими регіонами, галузями, країнами. Горизонтальний ряд являє собою окремі товари, підприємства, види діяльності [2, с. 54].

Практика виробила низку основних підходів до оцінки конкурентоспроможності регіону, серед них:

- комплексний підхід до дослідження конкурентоспроможності регіонів;
- підхід, заснований на трудових параметрах;
- підхід, заснований на використанні показників соціально-економічного розвитку регіонів;
- підхід, заснований на факторах формування конкурентоздатності регіонів;
- підхід, заснований на стратегічному плануванні;
- кваліметричний підхід;
- програмно-цільовий підхід;
- кластерний підхід [3, с. 194].

В багатьох методиках перевага надається бальним, як правило, експертним оцінкам конкурентоздатності регіону. Але, як показує практика, експертні бальні оцінки неминуче є значною мірою суб'єктивними, де кожен експерт суб'єктивно підходить до визначення сильних та слабких сторін регіону, тому не дають точної оцінки рівня конкурентоспроможності регіону.

На наш погляд, найбільш доцільним до оцінки конкурентоспроможності регіонів є комплексний підхід, згідно з яким проводиться виділення ключових показників, що характеризують рівень конкурентоспроможності регіону, формуються системи різнопланових показників, що зводяться в інтегральний індекс конкурентоспроможності регіону.

Комплексний інтегральний підхід до оцінки конкурентоздатності регіону, який спирається на сім груп показників пропонує Тарасова О. О. Вона виокремлює такі показники:

- наявність та ефективність використання ресурсів регіону;
- життєвий рівень населення;
- інвестиційну привабливість регіону;
- інноваційна складова;
- введення нових основних засобів;
- споживання окремих видів енергетичних матеріалів;
- малі підприємства [4, с. 53].

Артеменко зосереджує увагу на оцінці якості життя людей, впливу людської діяльності на стан довкілля і здоров'я людей як основного індикатора стійкого (сталого) розвитку регіону та його конкурентоспроможності.

Тут зосереджена увага на визначенні системи критеріїв-індикаторів і статистичних показників, які забезпечують вимірювання якості життя населення в найширшому його розумінні для потреб оцінки стійкості соціально-економічного розвитку регіонів України.

Одним із можливих підходів до визначення такої системи критеріїв показників є розгляд В. Артеменко п'яти синтетичних компонентів категорії „якість життя" що утворюють систему забезпечення життєдіяльності населення регіонів:

- якість населення, що відображає такі властивості, як очікувана тривалість життя, природний рух населення (народжуваність і смертність), шлюби, розлучення, рівень освіти, кваліфікація та ін.;

- добробут (рівень життя) населення, що інтегрує дані про ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб населення (реальні доходи та витрати, їх диференціацію, рівень споживання товарів і платних послуг, рівень охорони здоров'я, культури тощо);

- якість соціальної сфери (чи соціальна безпека), що відображає рівень умов праці населення, його зайнятості, соціального захисту, фізичної та майнової безпеки, рівень корумпованості владних структур і т. ін.;

- якість навколишнього середовища (довкілля), що акумулює дані про забруднення повітряного басейну, водних ресурсів, земель і т.д.;

- якість фінансового забезпечення, що відображає дані про доходи і витрати місцевих бюджетів, офіційні трансферти від органів державного управління та ін. [5, с. 91].

Крім того, в методиці оцінки конкурентоспроможності регіону використовується і SWOT-аналіз, який є важливим аналітичним інструментом для вибору оптимальної стратегії і прийняття ефективних управлінських рішень, які забезпечили б сильну та надійну позицію, а також його конкурентні переваги. SWOT-аналіз є основою для формування стратегії розвитку регіону з урахуванням впливу зовнішнього і внутрішнього середовища. Він дозволяє визначити негативні й позитивні фактори, що впливають на діяльність регіону як і зовні, так і з середини, допомагає правильно оцінити можливості, які відкриваються перед регіоном у майбутньому [6].

Ковальська Л. Л. у своїх роботах пропонує трьохрівневий комплексний підхід, що складається з розрахунку трьох наступних груп показників:

- конкурентні переваги регіону (стан природних ресурсів, інноваційних, людських та фінансових ресурсів);

- рівень людського розвитку (стан і охорона здоров'я, фінансування людського капіталу, рівень освіти населення, екологічна ситуація, демографічний розвиток, розвиток ринку праці, соціальне середовище, матеріальний добробут населення, умови проживання);

- рівень зовнішньоекономічної відкритості регіону (відкритість економіки регіону, покриття експортом імпорту, частка експорту та імпорту у валовому регіональному продукті) [7, с.80].

Можливий варіант структури інтегрального показника конкурентоспроможності регіонів України наводить у своїх працях Ларіна О. Г. Науковець поділяє всі індикатори на три загальні групи:

- загальні фактори (мезоекономічна стабільність, інфраструктура, розмір ринку);

- фактори людського потенціалу (рівень здоров'я населення, початкова та середня освіта, вища освіта та навчання впродовж життя, ефективність ринку праці, екологізація);

- фактори розвитку інновацій (інноваційність – кількість зареєстрованих патентів, наукові публікації, частка наукових працівників у загальній структурі зайнятості; технології) [8, с. 58].

Зазначені вище підходи до оцінки конкурентоспроможності регіонів базуються більшою мірою на економічній складовій розвитку регіону, тому доцільно виокремити і методику оцінки конкурентоспроможності туристичної сфери регіону.

Індекс конкурентоспроможності країни у сфері подорожей і туризму складається з трьох субіндексів: нормативно-правова база у сфері туризму; туристичне бізнес-середовище та інфраструктура; людські, культурні та природні ресурси кожної країни у сфері туризму (рис. 1) [9, с. 408]. Вони містять 14 груп показників, які об'єднують 73 фактори.

1. Державна політика і регулювання у сфері туризму визначають ступінь сприяння політичного середовища розвитку туристичного сектора в країні. Факторами даної групи є: надання переваг зарубіжним власникам; застереження майнових прав; заохочення прямих іноземних інвестицій; необхідність віз і складність їх одержання; відкритість країни для двосторонніх угод про повітряне сполучення; прозорість державної політики у сфері туризму; час та витрати для відкриття бізнесу.

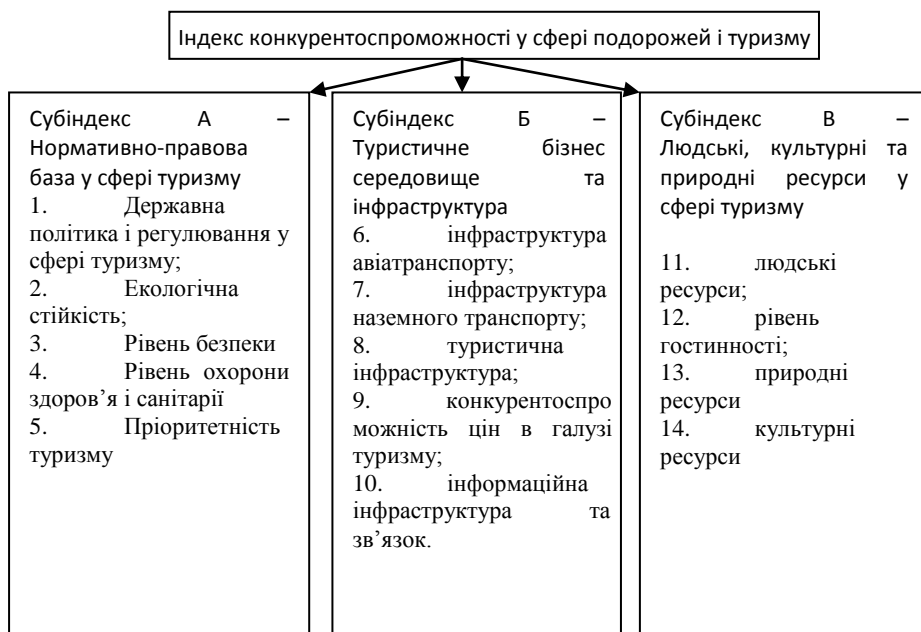

Рис 1. Складові індексу конкурентоспроможності у сфері подорожей і туризму

2. Політика уряду щодо охорони навколишнього середовища і фактори, які сприяють підвищенню його екологічної стійкості мають вирішальне значення для забезпечення туристичної

привабливості країни в майбутньому. До факторів даної групи відносять: жорсткість та ступінь регулювання екологічних норм; сталий розвиток туристичної індустрії; викиди вуглекислого газу; концентрація твердих частинок у повітрі; зникаючі види флори і фауни; ратифікація конвенцій з охорони природи.

3. Безпека є найважливішим чинником, що визначає туристичну конкурентоспроможність країни. Туристи утримуються від поїздок у небезпечні країни, що робить їх менш привабливими для розвитку туристичного сектора. Тут приймаються до уваги наступні фактори: затрати бізнесу на боротьбу з тероризмом, злочинністю і насильством; надійність поліції; кількість дорожньо-транспортних пригод.

4. До факторів, які визначають рівень охорони здоров'я і санітарії в країні відносять: кількість лікарів та лікарняних ліжок; доступність засобів покращення санітарії, доступність питної води хорошої якості.

5. Факторами надання урядом країни пріоритетності розвитку туристичної сфери виступають: визнання урядом пріоритетності розвитку туристичної індустрії; бюджетні витрати на туризм; ефективність маркетингу і брендингу для приваблення туристів; участь країни в міжнародних туристичних виставках.

6. Інфраструктура авіатранспорту забезпечує авіасполучення як всередині країни, так і за її межами. Її факторами є: якість інфраструктури; внутрішні і міжнародні рейси; внутрішній пасажиро-кілометраж; міжнародний пасажиро-кілометраж; вильоти на 1000 населення; щільність мережі аеропортів; кількість авіакомпаній; мережа міжнародних авіасполучень.

7. Важливе значення для зручного переміщення країною має якість інфраструктури наземного транспорту. При цьому враховується такі фактори як: якість доріг; якість інфраструктури залізниць і портів; якість національної транспортної мережі; густота мережі автодоріг. Факторами оцінки туристичної інфраструктури є: кількість готельних номерів; наявність великих компаній по оренді автомобілів; наявність банкоматів, що приймають картки VISA.

8. Враховуючи зростаюче значення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для сучасної туристичної

індустрії, у т. ч. для планування туристичних маршрутів, купівлі проїзних квитків і бронювання проживання, експерти оцінюють їх за такими факторами: використання Інтернету бізнесом; кількість користувачів Інтернету; кількість стаціонарних телефонів; широкосмуговий доступ до Інтернету; кількість абонентів мобільного зв'язку.

9. Під час визначення цінової конкурентоспроможності туристичної індустрії беруться до уваги наступні фактори: податки і збори в аеропортах; паритет купівельної спроможності; оподаткування в країні; рівень цін на паливо; відносна вартість розміщення в готелі.

10. Людські ресурси. Цей показник складається з двох груп: навчання і тренінги та доступність кваліфікованої робочої сили. Факторами першої групи є: кількість населення, що має початкову освіту; кількість населення, що має середню освіту; якість системи освіти; локальна доступність спеціалізованих послуг з навчання та тренінгових послуг; ступінь підготовки кадрів. До факторів другої групи відносяться: практика найму та звільнення працівників; залучення іноземної робочої сили; поширеність ВІЛ; внесок бізнесу у боротьбу з ВІЛ/ СНІДом; середня тривалість життя в країні.

11. Рівень гостинності визначає ступінь відкритості країни для туризму та іноземних гостей. Факторами оцінки є: рівень відкритості для туризму; ставлення населення країни до іноземних туристів; можливість продовження термінів ділових поїздок.

12. Країни, які в змозі запропонувати туристам доступ до природних активів мають виражену конкурентну перевагу. До факторів оцінки відносять: кількість природних об'єктів світової спадщини; території, які знаходяться під охороною; якість природного середовища; всесвітньо відомі види флори і фауни.

13. Факторами оцінки культурних ресурсів є: культурні об'єкти світової спадщини; кількість міжнародних ярмарок і виставок в країні; експорт у сфері культури та мистецтва [10, с. 154; 9, с. 407-408].

14. Для зростання регіональної конкурентоспроможності в сфері туризму повинні впроваджуватись програми щодо розвитку рекреаційно-туристичного регіону. Ініціаторами їх впровадження

можуть бути як державні органи влади, так і місцеві органи влади, кластерні об'єднання.

Конкурентоспроможність рекреаційно-туристичного продукту являє собою первинну ланку конкурентоспроможності туристичної галузі в цілому. Під час формування туристично-рекреаційного продукту слід враховувати його системність, оскільки туристичний продукт являє собою сукупність певних елементів туристичної сфери, що взаємопов'язані між собою та формують його майбутню конкурентоспроможність (рис. 2)

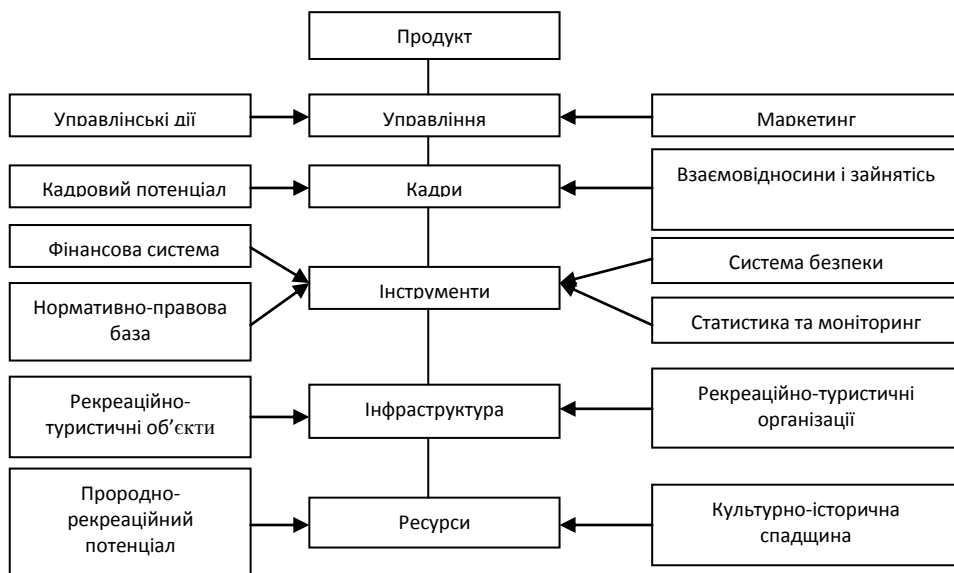

Рис. 2. Система формування конкурентоспроможного регіонального рекреаційно-туристичного продукту [11, с. 126]

Проаналізувавши вищевикладений матеріал, ми розробили власну методико щодо оцінки конкурентоспроможності регіону. Дана методика складається з двох частин: економічної та туристичної.

Економічна частина включає:

1. Показники економічного розвитку регіону:

- обсяг валового регіонального продукту (ВРП);
  - обсяг ВРП на душу населення;
  - оборот роздрібної торгівлі;
  - вантажооборот;
  - пасажирооборот.
2. Показники зовнішньоекономічної діяльності:
- експорт; імпорт; сальдо;
  - обсяг прямих іноземних інвестицій.
3. Показники соціального розвитку регіону:
- середньомісячна заробітна плата працівника;
  - заборгованість із виплати заробітної плати;
  - рівень безробіття;
  - тривалість життя; кількість народжених, померлих та природний рух населення;
  - шлюби, розлучення.
4. Показники інноваційно-інвестиційного розвитку:
- обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт;
- інноваційна активність промислових підприємств.

Туристично-рекреаційна складова включає:

1. Природно-ресурсний потенціал розвитку туристичної сфери:
- території вкриті лісами; територія вкрита водними ресурсами; площа мисливських угідь.
2. Екологічність туристичної сфери:
- скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти;
  - викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення;
  - утворення та поведження з відходами;
  - капітальні інвестиції та поточні витрати підприємств, організацій, установ на охорону та раціональне використання природних ресурсів;
  - площа лісових земель пройдена пожежами.
3. Розвиток та ступінь освоєності туристичної інфраструктури:
- кількість колективних засобів розміщення та обслуговуваних ними;

- санітарно-курортні та оздоровчі заклади, кількість місць та оздоровленого населення; кількість відвідувачів об'єктів природно-заповідного фонду;
- динаміка туристичних потоків, у тому числі внутрішні та зовнішні туристи;
- кількість готелів, їх місткість та кількість обслуговуваних осіб;
- кількість пам'яток культури і мистецтв.

Висновки. На основі вище викладених показників та їх динаміки, держава на загальнодержавному та місцевому рівнях повинна вживати заходи щодо підвищення конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери. Основними завданнями є : реальне визнання туристично-рекреаційної сфери, як однієї з пріоритетних галузей розвитку економіки регіону. Впровадження апробованих у світі економічних моделей та механізмів успішного ведення бізнесу і заохочення інвесторів.

1. Ковальська Л. Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення: монографія / Л. Л. Ковальська. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 420 с.
2. Конкурентоспроможність регіонів України (методологія і практика): Чернюк Л. Г., Клиновий Д. В., Швець П. А., Троян В. Л., Петровська І. О., Ярош О. М. / За науковою редакцією д.е.н., проф. Л. Г. Чернюк. – К.: РВПС України НАН України, 2010. – 108 с.
3. Дмитрієва В. О. Основні підходи та показники оцінки конкурентоздатності регіонів / В. О. Дмитрієва // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 1(9) – С. 193–202.
4. Тарасова О. О. Інтегральні оцінки визначення конкурентоспроможності регіону / О. О. Тарасова // Прометей. Регіональний збірник наук. праць з економіки. Донецький економіко-гуманітарний інститут МОН України; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Вип. 3. – Донецьк, 2006. – С. 52–55.
5. Артеменко В. І. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів / В. І. Артеменко // Регіональна економіка – 2006 – № 2. – С. 90–97.
6. Богун К. В., Прошкіна Я. SWOT-аналіз як метод оцінки конкурентоспроможності регіону. / К. В. Богун, Я. Прошкіна. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Economics/76194.doc.htm
7. Ковальська Л. Л. Конкурентоспроможність регіону: сутність, оцінка, напрями нарощення / Л. Л. Ковальська // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наукових праць ЛНТУ. – Випуск 6 (23). – Ч. 1. – Луцьк, 2009. – с. 76–88.

8. Ларіна О. Г. Оцінка конкурентоспроможності регіонів в американській та європейській моделі розвитку / О. Г. Ларіна // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2011. – № 2 (10). – С. 54–59.
9. Заячківська Г. Індекс конкурентоспроможності України у сфері подорожей і туризму / Г. Заячківська // Економічний аналіз. – 2010. – Випуск 7. – С. 407–410.
10. Мігущенко Ю. В. Порівняльний аналіз конкурентоспроможності українського і польського туризму в Карпатському регіоні / Ю. В. Мігущенко // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4(9). – С. 151–158.
11. Дишловий І. М. Сучасні організаційні рішення регіонального розвитку рекреації та туризму: кластеризація та комплексні програми: монографія / І. М. Дишловий. – Одеса: ІПРЕД НАН України, 2010. – 213 с.